

'Mandela was geen lieve teddybeer'

Interview sisonke msimang

Zoals veel Zuid-Afrikaanse jongeren heeft publiciste Sisonke Msimang, opgegroeid als ANC-kind in ballingschap, alle respect voor die partij verloren. Maar van Mandela zelf kan de wereld vol polarisatie nog veel leren.

Van WIM BOSSEMA

Het Zuid-Afrika van Nelson Mandela bestaat niet meer. De hoop en het optimisme in de tijd van het korte presidentschap van Mandela, één termijn na de eerste vrije verkiezingen in 1994, zijn de afgelopen twintig jaar de grond ingeboord. Terwijl Mandela's status als wijze verzoener internationaal onaantastbaar lijkt, kunnen veel Zuid-Afrikaanse jongeren hem niet los zien van de daden van zijn opvolgers, ANC-partijgenoten Mbeki, Zuma en Ramaphosa. Het nieuwe Zuid-Afrika is vrij en democratisch, maar vele ANC-bonzen hebben zichzelf enorm verrijkt en de kloof tussen rijk en arm is alleen maar groter geworden.

Een opvallende stem in het koor van critici is Sisonke Msimang, columniste (van de onafhankelijke Zuid-Afrikaanse site The Daily Maverick), publiciste (ze schreef opiniestukken voor onder andere The New York Times en The Guardian), en schrijfster van het autobiografische boek *Always Another Country* (World Editions, 2017). Ze spreekt zondag 10 februari de eerste Nelson Mandela Lezing uit in de Stadsschouwburg van Amsterdam. Daarmee wordt het Mandela 100-jaar afgesloten. Mandela werd geboren op 16 juli 1918 en overleed op 5 december 2013.

Msimang (1974) groeide op in balling-

schap als dochter van ANC-activisten. Pas na de vrijlating van Mandela in 1990 kon ze voor het eerst naar 'huis'. Haar hele leven had in het teken gestaan van de strijd voor de terugkeer naar een vrij Zuid-Afrika zonder de rassenscheiding van de

SISONKE MSIMANG FOTO TONY MCDONOUGH

apartheid. Het gezin had gewoond in Zambia, Kenia en Canada. In de overgangsjaren naar de verkiezingen van 1994 studeerde ze in de VS politicologie. Pas daarna keerde ze echt terug, ontmoette haar huidige Australische echtgenoot op haar werk bij de Australische ambassade, werd daarop directeur van de Open Society in Johannesburg en begon na enkele jaren als zelfstandig auteur en adviseur. Het leven in Johannesburg begon veelbelovend met een mooi huis in een voormalig witte wijk, maar werd steeds moeizamer, gevaarlijker en politiek problematischer. In 2014 verhuisde het gezin, na veel discussies, naar Perth in Australië, waar Msimang werkt bij een centrum voor streekverhalen.

Hoe is het voor u om níét in Zuid-Afrika te wonen?

'Heel erg moeilijk. Ik reis er heel veel heen, elk jaar elf keer, vorig jaar iets minder: acht. Ik leef in Perth in twee volkomen verschillende werelden: 's morgens het gewone gezinsleven van kinderen naar school brengen, daarna ontwaakt Zuid-Afrika door het tijdsverschil en begin ik met mijn zus te appen. Als mijn man niet Australisch was geweest, denk ik niet dat ik was weggegaan. Hij wilde niet langer in Johannesburg wonen. Toen ons dochtertje van anderhalf en haar oppas voor ons huis door een man met een wapen werden bedreigd, was voor hem de maat vol. Na het overlijden van mijn moeder - ze zou mij nooit laten gaan - heb ik mijn verzet tegen vertrek opgegeven. Maar ik ben geboren en getogen in de politiek van het Afrikaans Nationaal Congres, ik kan Zuid-Afrika nog steeds niet loslaten. Ik schrijf erover, houd lezingen.'

Is uw perspectief anders dan toen u in Zuid-Afrika midden in het debat stond?

'Ik had me niet zo gerealiseerd hoe er van buitenaf naar Zuid-Afrika wordt gekeken: als een ineengestort land. 'Wat een tragedie', krijg ik vaak te horen. Maar daar ben ik het niet mee eens. Het voelde thuis niet als een tragedie, waaraan niets meer te doen is. Meer als een verhaal dat de verkeerde kant opgaat, met groeiende sociale problemen, met corruptie, en dat om actie vraagt.

'De teleurstelling komt ook voort uit naïviteit: wij dachten dat er vanzelf een fijne multiraciale samenleving zou komen. Dat waren we gewend in de non-rationale sfeer van het ANC in ballingschap en de westerse anti-apartheidsbewegingen, met activisten van alle kleuren. Met het ANC aan de macht zou dat in heel Zuid-Afrika zo worden. De praktijk bleek een stuk ingewikkelder. Toen wij naar Zuid-Afrika terugkeerden merkten we al snel hoe diepgeworteld het racisme in Zuid-Afrika is, zelfs bij witte progressieven.'

Is uw beeld van Nelson Mandela veranderd in de loop der jaren?

'Het is natuurlijk onmogelijk om niet te houden van Mandela's toespraak van 1994. Maar ik was al jong heel kritisch over de houding van het ANC van 'we moeten allemaal van elkaar houden', dat vond ik slap. Als dochter van een vrijheidsstrijder die toch wil rebelleren tegen haar vader kies je al gauw een radicaal standpunt. Op de universiteit in de VS spraken Malcolm X en Steve Biko met hun zwarte bewustzijnsbeweging mij meer aan.

'Maar de invloed van Nelson Mandela op mijn persoonlijke leven is ingrijpend. Hij was de reden dat mijn vader in ballingschap ging voor de strijd tegen apartheid en daar mijn moeder uit Swaziland ontmoette. Toen ik in 1990 voor het eerst mijn eigen land zag, was dat een direct gevolg van Mandela's vrijlating. De mensen die bij ons over de vloer kwamen, waren vrienden van Mandela, onder wie Oliver Tambo, de ANC-leider in ballingschap, die ik en mijn twee jongere zussen 'oom' noemden.

'Mandela was bijna als een god voor ons, we moesten wel van hem houden als een vader of grootvader. We wisten niet hoe hij eruitzag toen ik opgroeide, alleen op foto's van voor zijn gevangenschap. Hij was een martelaar, maar een die niet dood was. En dan komt hij na al die jaren naar buiten, en hij voldoet aan alle verwachtingen. En meer! Je dacht bijna: bestaat deze man echt?

'Met de waarheidscommissie begon ik te twijfelen. Verzoening leek een religie geworden, een cultus. Het doel was dat slachtoffers daders zouden vergeven. Daarop werd aangestuurd. Er was weinig ruimte voor de slachtoffers om hun emoties te uiten, hun woede. Ik denk dat veel van de grote woede die je tegenwoordig in Zuid-Afrika ziet, vooral onder jongeren, toen is opgekropt en nu naar buiten komt.'

Wat zegt het verhaal van Winnie Mandela, dat van de gevallen heldin, over Nelson Mandela?

'De man van wie de wereld zo veel houdt, had het net zo kunnen vergaan als de vrouw die de wereld zo haat, als hij niet in de gevangenis was beland. Dan had hij dezelfde wreedheden en vernederingen te verduren gekregen. En ze leken in hun onverzettelijke strijd tegen onrecht erg op elkaar. Daarom heb ik geschreven dat Winnie wat meer empathie verdient. Het ANC heeft haar aan de kant gezet, ook haar eigen schuld door gewelddadige acties van haar knokploeg en haar liefdesaffaires. Het was duidelijk: om Mandela te laten schitteren, moest Winnie weg. Daarmee stemde hij in, maar op persoonlijk vlak bleef hun verstandhouding respectvol.'

Heeft u als ANC-kind nog vertrouwen dat het goed komt met de partij?

'Ik heb alleen nog minachting voor wat er is geworden van het ANC. Ik heb absoluut alle respect voor de partij verloren. Dat doet mijn vader veel pijn. Hij denkt dat schade die de partij zichzelf heeft berokkend nog kan worden hersteld. Ik niet. De corruptie zit te diep. Als het alleen om de mensen aan de top zou gaan, was er misschien wat aan te doen, maar de corruptie zit in alle vezels, van plaatselijke partijafdelingen tot bovenaan.

'Mijn breuk begon toen president Mbeki de oorzaak van hiv en aids ging ontkennen, terwijl er zoveel mensen aan stierven. De arrogantie, de onwil om naar de bevolking te luisteren, schokte me. Toen kwam het bloedbad dat de oproerpolitie aanrichtte onder stakende mijnwerkers van de Marikana-mijn in 2012. Ik besepte dat ik deze partij niet langer kon steunen. Nu zie ik de teloorgang van het onderwijs als de ergste tragedie die het ANC aanricht.'

Is er met president Cyril Ramaphosa niet iets veranderd en zal hij de komende verkiezingen winnen?

'Veel mensen dachten: het was onder Zuma zo verschrikkelijk, dat Ramaphosa altijd beter is. Maar Ramaphosa was vijf jaar vicepresident onder Zuma. Hij is een van die ANC-kop-

stukken die na 1994 in het bedrijfsleven schatrijk zijn geworden. Hij heeft een hele klik van dat soort politici en zakenlieden om zich heen. De boze jongeren zoeken hun heil bij de radicalen van Julius Malema en zijn Economic Freedom Fighters. Ramaphosa en het ANC zullen verliezen maar wel de meerderheid houden, denk ik. Dat is geen goed vooruitzicht voor een land waar de arme onderklasse groeit.'

Heeft de wereld nog wel wat aan de lessen van Mandela?

'In het Westen heerst een eigenaardig idee over Mandela, als zachtaardig, als een lieve teddybeer. Dat doet hem geen recht. Ik vind dat te veel nadruk wordt gelegd op zijn inspanningen voor verzoening tussen zwarte en witte Zuid-Afrikanen. Maar dat was onderdeel van een groter project: een democratie bouwen in een situatie waarin er tussen de partijen geen enkel vertrouwen bestaat. Hoe breng je die toch tot elkaar bij onderhandelingen? Dat lijkt mij in een tijd van toenemende polarisatie - met Trump in Amerika, de Brexit, nationalistische bewegingen in Europa en elders - toch hoogst actueel.'

Nelson Mandela Lezing, georganiseerd door ZAM Magazine, zondag 10 februari, 15.30 uur, Internationaal Theater Amsterdam (Stadsschouwburg).
